در سایه دهخدا

گفت‌وگو با فرهاد عابدینی درباره فعالیت‌های پژوهشی و شعری مرحوم ولی‌الله درودیان

از راست: ولی‌الله درودیان، علی دهباشی، جلیل دوستخواه، شاهرخ مسکوب، عطاءالله مهاجرانی و حجت‌الله اصیل/ دفتر مجله کلک سال ۱۳۷۰

کارنامه

غزل رضایی ثانی
گروه کتاب

ولی‌الله درودیان، شاعر و پژوهشگری که جامعه ادبی او را بیشتر به پاس تحقیقاتش درباره آثار دهخدا می‌شناسد، ۱۹ مهر در سکوت خبری درگذشت. خبر درگذشت این نویسنده و پژوهشگر تنها چند روز بعد و از طریق شبکه‌های اجتماعی به گوش دوستان معدودش رسید؛ آن هم زمانی که مراسم خاکسپاری پایان یافته بود و بسیاری از اهالی قلم و هم‌صنفانش فرصتی برای حضور در آیین وداع با او نیافتند. فرهاد عابدینی از جمله نخستین افرادی بود که در فضای مجازی از درگذشت این رفیق دیرین مطلع شد. عابدینی همکاری مشترک خود را با زنده‌یاد درودیان در «گروه ادب» نادر نادرپور آغاز کردند. او شعرسرودن را از اوایل دهه ۴۰ شروع کرد و صاحب‌آثار متعددی به نام‌های «شبنمان شعر»، «از دیروز تا امروز» و «لحظه‌های بیتابی» است. یکی از فعالیت‌های مهم او، راه‌اندازی گروه «کانون ادبی گروه شعر معاصر» است که از نیمه نخست دهه ۷۰ تا به امروز به صورت مرتب برگزار شده است. به گفته عابدینی، بارها از مرحوم درودیان برای شرکت در این گروه ادبی دعوت شد اما او فرصت حضور پیدا نکرد.

در شرایطی که درگذشت ولی‌الله درودیان در سکوت و بی‌خبری کامل محافل ادبی رقم خورده، چگونه از خاموشی این پژوهشگر مطلع شدید؟

در حق مرحوم درودیان اجحاف زیادی شد؛ چرا که در بی‌خبری به خاک سپرده شد. من خبر درگذشت او را از طریق دخترش پوپک درودیان، که ساکن آلمان است، متوجه شدم. مدتی بود مرحوم درودیان وضعیت جسمانی مناسبی نداشت و به دلیل آشفتگی‌های جهانی، از هم غافل شده بودیم. بهتر بود درباره فوتش اطلاع‌رسانی می‌شد تا بتوانیم مراسمی در خور شأن او برگزار کنیم. این نکته را هم بگویم که محمد حقوقی هم از شاعران خوب بود، اما وقتی چند سال پیش به رحمت خدا رفت، حدود ۲۰ تا ۲۵ نفر در مراسمش حضور داشتند؛ این جمعیت برای شاعری که سال‌ها تلاش کرد، بسیار غم‌انگیز است. آقای درودیان بسیار خوشنام و پرکار بود، اما کسی از درگذشتش مطلع نشد و باید بیش از این‌ها درباره‌اش صحبت می‌شد، در نهایت مراسمش در سکوت برگزار شد و خاکسپاری هم انجام گرفت تا اینکه ما باخبر شدیم.

مرحوم درودیان زحمت زیادی برای معرفی دهخدا در تمام حوزه‌های فرهنگی کشید، اما آن طور که باید زحماتش دیده نشد. اما دهخدا آن‌قدر عظمت داشت که مرحوم درودیان در سایه او قرار گرفت و کم‌رنگ شد

دوستی و آشنایی شما با مرحوم ولی‌الله درودیان از کجا آغاز شد؟

این دوستی تقریباً به سال ۱۳۵۲ برمی‌گردد. من و علیرضا صدفی، دوست مشترکمان، دو مجموعه شعر منتشر کردیم؛ کتاب من «آوردگاه» نام داشت و اثر آقای صدفی هم که با نام مستعار «آتش» می‌نوشت، با عنوان «دست ناامید» چاپ شد. به یاد دارم وقتی «دست ناامید» منتشر شد، درودیان نقدی منصفانه درباره‌اش نوشت؛ شعرهای آقای صدفی بسیار قوی بود و همین نقد سبب آشنایی ما سه نفر شد. پس از آن، جلسه‌ای با استاد شفیعی کدکنی هماهنگ کردم و همراه آقای صدفی و مرحوم درودیان به منزل ایشان رفتیم. دیدارهای ما تا این اواخر هم ادامه داشت، اما در یک سال اخیر مرحوم درودیان نتوانست به جمع ما بپیوندد. من و استاد شفیعی کدکنی هم‌محله‌ای هستیم و هر بار ایشان مرا می‌دید، احوال درودیان را جویا می‌شد؛ من هم می‌گفتم بیشتر تلفنی با هم در ارتباطیم و این اواخر حال و حوصله چندانی ندارد. جالب اینکه وقتی من مرحوم درودیان را با استاد شفیعی کدکنی آشنا کردم، او متقابلاً مرا به نادر نادرپور معرفی کرد.

همکاری شما با هم از کجا شروع شد؟

بین سال‌های ۱۳۵۴ تا ۱۳۵۷ تحولی در کشور رخ داد و تا آن زمان «گروه ادب» که نادر نادرپور راه‌اندازی کرده بود، همچنان فعالیت داشت؛ من و آقای درودیان در این گروه با هم همکاری می‌کردیم. البته کارهایمان با هم فرق می‌کرد؛ مثلاً کار من نقد شعر امروز بود و او به پژوهش و نوشتن برای رادیو و تلویزیون می‌پرداخت. سال‌ها گذشت و من یک گروه شعر راه‌اندازی کردم، همان سال‌ها بارها به آقای درودیان گفتم، ما یک گروه شعری داریم و از افراد دعوت می‌کنیم برای خواندن شعرهای‌شان به آنجا بیایند؛ شما هم به گروه بیایید و شعرهای‌تان را بخوانید تا افراد بیشتری با شما آشنا شوند، اما تمایلی نشان نمی‌داد.

فعالیت شعری و پژوهشی مرحوم درودیان را چطور ارزیابی می‌کنید و به نظر شما او بیشتر در حوزه شعر خوش درخشید یا در زمینه پژوهش‌هایی که درباره دهخدا انجام داده بود؟

مرحوم درودیان یکی از غزل‌سرایان خوب دوره خود بود و هیچ بحثی در آن نیست، اما آن را ادامه نداد. او کتابی با نام «تلخستان» منتشر کرد و یک بار هم به مرحله تجدید چاپ رسید. به قول آقای حقوقی، یکی از اصول ماندگاری شاعران این است که فعالیت شعری‌شان استمرار داشته باشد؛ مثلاً ممکن است در برهه‌ای معروف شوند و سر زبان‌ها بیفتند، اما اگر همین رویه را ادامه ندهند، بعد از مدتی فراموش می‌شوند. ولی در مورد پژوهش‌های او در زمینه آثار دهخدا باید بگویم؛ تاکنون کسی نتوانسته مانند مرحوم درودیان، دهخدا را پروین اعتصامی را به جامعه ادبی معرفی کند.

شما به این اشاره کردید که مرحوم درودیان از غزل‌سرایان خوب بودند اما کار خود را ادامه نداد؛ با توجه به تبحر او در شعر، چرا این مسیر را پی نگرفت؟

اصولاً شعر گفتن باید حال‌وهوایی داشته باشد؛ اما اگر حال‌وهوایی در کار نباشد و «جوششی» درونی وجود نداشته باشد، شعر به سمت «کوششی» می‌رود. از این نوع شاعران امروزه زیادند که با زور شعر می‌گویند. به قول یک شاعر فرانسوی، مصرع اول هر شعر هدیه خداوند است؛ یعنی باید انگیزه‌ای باشد تا حداقل مصرع نخست ناخودآگاه روی کاغذ بیاید وگرنه شعر باارزشی نخواهد بود. شاید تغییر در روند غزل‌سرایی مرحوم درودیان به ابعاد زندگی‌اش بازمی‌گردد؛ چون به یاد دارم در اوایل سال ۱۳۵۷ یا یک سال پس از آن، از تهران به کرج نقل مکان کرد. با رفتن او، دیدارهای‌مان کم شد، خودش هم از قافله جدا ماند و همین موضوع بر شعر سرودن‌اش تأثیر گذاشت، اما خوشبختانه پژوهش‌هایش ادامه یافت.

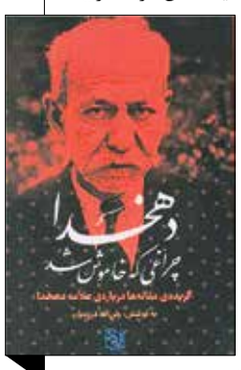
نظر شما درباره تحقیقات و پژوهش‌های او درباره دهخدا چیست؟

ولی‌الله درودیان کتاب «دهخدای شاعر» را از سوی انتشارات امیرکبیر به چاپ رساند و اتفاقاً آن را به نادر نادرپور تقدیم کرد که در تیراژ وسیعی نیز منتشر شد. اما مسأله این است که خود دهخدا آن‌قدر عظمت داشت که می‌توان گفت به نوعی مرحوم درودیان در سایه او قرار می‌گرفت و کم‌رنگ می‌شد. مرحوم درودیان زحمت زیادی برای معرفی دهخدا در تمام حوزه‌های فرهنگی کشید، اما آن طور که باید زحماتش دیده نشد. زحمت کسانی را که برای اعتلای فرهنگ و ادبیات این مملکت تلاش کرده‌اند، به‌هیچ‌وجه نمی‌توان انکار کرد. درودیان نیز از آن دست اهالی قلم بود که برای شناساندن ادبیات و آثار دهخدا، پروین اعتصامی و بسیاری دیگر مایه گذاشت. پژوهشگران راستین باید پیش از آنکه از دست بروند، ارج نهاده شوند و قدر ببینند. در تمام کشورهایی که افرادی مثل درودیان در گوشه‌ای می‌نشینند و برای ادبیات، فیزیک یا هر رشته دیگری تحقیق و تفحص می‌کنند، مورد حمایت قرار می‌گیرند؛ دولت ما هم باید چنین برنامه‌ای برای پژوهشگران حقیقی داشته باشد. اگر شاعر دنبال تأمین زندگی بدود، شعرش در سایه قرار می‌گیرد و اگر نویسنده فقط دنبال نان و آب باشد، نوشته‌های اصیلش رنگ می‌بازد؛ از این رو، سازمان‌های مربوطه باید پیش از دیر شدن و تا زمانی که این چهره‌های فرهیخته زنده هستند، برای تکریم و حمایت از آنان قدمی بردارند.

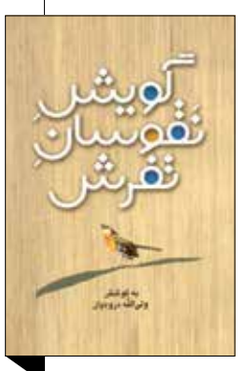
به یاد استاد ولی‌الله درودیان

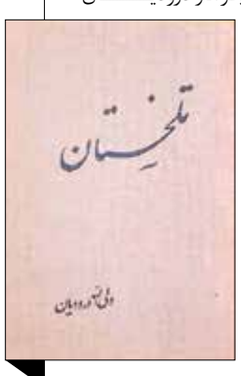
مریم میرشمسی
پژوهشگر و فرهنگ‌نویس

ولی‌الله درودیان، چهارم اسفند ۱۳۱۷ در روستای نقوسان، از توابع تفرش، چشم به جهان گشود. به سبب اشتغال پدر در تهران، از ۶ سالگی به همراه خانواده ساکن تهران شد. سال ۱۳۲۹ از دبیرستان دارالفنون فارغ‌التحصیل شد و سال ۱۳۴۴ در رشته علوم اجتماعی از دانشگاه تهران لیسانس گرفت. وی پس از گذراندن دوره سربازی، در شرکت مخابرات ایران مشغول به کار شد و سال ۱۳۷۷ از آنجا بازنشسته شد.

درودیان علاقه وافری به شخصیت علی‌اکبر دهخدا پیدا کرد و به شناسایی و گردآوری مقالات و آثاری که درباره دهخدا منتشر می‌شد، روی آورد. صدها کتاب را خواند و هر کجا مطلبی درباره دهخدا یافت، مشخصات و صفحه کتاب را یادداشت کرد. مقالات مربوط به دهخدا را شناسایی و گردآوری کرد و از این رهگذر، نخستین کتاب‌شناسی دهخدا را با عنوان «گزیده کتاب‌شناسی دهخدا» در سال ۱۳۶۵ در مجله «نشر دانش» (سال ۶، ش ۵، صص ۶۰-۶۵) با ذکر ۱۵۷ عنوان مقاله و کتاب به چاپ رساند. سپس آن را به صورت کامل‌تر در سال ۱۳۸۳ در پایان کتاب «دهخدای نابغه» (صص ۲۵۶-۲۷۸) با احصای ۳۹۷ عنوان منتشر کرد و در پایان کتاب «دهخدا، مرغ سحر در شب تار» (صص ۳۰۵-۳۰۹) ۵۷ عنوان دیگر به آن افزود. در پی آن، مقالاتی را که به نظرش ارزشمند و مفید می‌رسید، در سه مجموعه منتشر کرد: «دهخدای نابغه» (گل‌آقا، ۱۳۷۸)، «دهخدا، مرغ سحر در شب تار» (اختران، ۱۳۸۳) و «دهخدا، چراغی که خاموش شد» (آیدین، ۱۳۹۰). او در کتاب «دهخدای شاعر»، وجهه شاعری دهخدا را برجسته کرد و به بررسی اشعار او پرداخت. «برگزیده و شرح آثار دهخدا» (فرزان‌روز، ۱۳۸۵)، «بازخوانی چرند و پرند» (سوره مهر، ۱۳۸۸) و «چرند و پرند» (نیلوفر، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۹)، از دیگر آثار او درباره دهخداست.

آثار او در شناخت دهخدا راهگشای پژوهشگران این حوزه است؛ از جمله نگارنده در کتاب «دهخدا و لغت‌نامه» (قطره، ۱۴۰۳)، از آنها بسیار سود برده و خود را وامدار او می‌داند.

درودیان به زادگاهش عشق می‌ورزید؛ از این رو نگارش دو کتاب «گویش نقوسان تفرش» (آیدین، ۱۳۸۷) و «مونوگرافی دهکده نقوسان» (پایان‌نامه دوره کارشناسی/ ارشک، ۱۴۰۳) بیانگر این علاقه است.

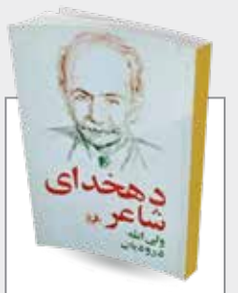
او همچنین طبع شعر داشت و از نوجوانی اشعارش در برخی مجلات ادبی به چاپ می‌رسید. دو دفتر شعر با عناوین «تلخستان» (آیدین، ۱۳۵۸ و ۱۳۸۲) و «در غربو باد و باران» (چی‌چی‌کا، ۱۳۷۲ و ۱۳۷۹؛ صدای معاصر، ۱۳۹۳) از او منتشر شده است. از دیگر آثار درودیان می‌توان به این کتاب‌ها اشاره کرد: «برگزیده و شرح آثار عبید زاکانی» (فرزان‌روز، ۱۳۸۸)، «برگزیده و شرح تاریخ بیهقی» (فرزان‌روز، ۱۳۷۷، ۱۳۸۳ و ۱۳۸۹)، «در جست‌وجوی سرچشمه‌های الهام شاعران و دو مقاله دیگر» (چشمه، ۱۳۶۲)، «صادق هدایت به روایت انجوی شیرازی» (نیلوفر، ۱۳۹۷ و ۱۴۰۱)، «زندگی و آثار پروین اعتصامی، شاعری با چشم‌های آرام» (مؤسسه ایران، ۱۳۷۷) و «سرچشمه‌های مضامین شعر امروز ایران» (نشر نی، ۱۳۸۵).

ولی‌الله درودیان، شاعر، پژوهشگر ادبیات فارسی و دهخداپژوه، در شامگاه یکشنبه ۱۹ مهرماه ۱۴۰۵ چشم از جهان فروبست و در قطعه نام‌آوران بهشت سکینه کرج به خاک سپرده شد. نام و یادش همواره گرامی باد.

شاعر آزادی و عدالت

نگاهی به کتاب دهخدای شاعر

اهمیت علی‌اکبر دهخدا با لقب دخو، در ادبیات فارسی از آن حیث است که یکی از معدود پیشگامان نوآوری در شعر فارسی پیش از عصر نیما به شمار می‌رود. ابعاد گوناگون فعالیت شعری او در کتاب «دهخدای شاعر» به قلم ولی‌الله درودیان بررسی شده است؛ اثری که چاپ دوم آن در سال ۱۳۵۸ و چاپ سوم آن در سال ۱۳۶۲ از سوی نشر امیرکبیر به چاپ رسید. این کتاب همچنین میزبان نام‌های برجسته‌ای از حوزه ادبیات است؛ مقدمه آن به قلم منوچهر آتشی نگاشته شده و اثر به نادر نادرپور، از دوستان قدیمی ولی‌الله درودیان، تقدیم شده است. منوچهر آتشی، شاعر و منتقد سرشناس، در یادداشتی که بر چاپ دوم کتاب نوشته، پژوهش درودیان را از معدود نوشته‌های منصفانه، بی‌طرفانه و روشمندی دانسته که توانسته کیفیت ادبی و شعری دهخدا را با معیارهای نقد درست بسنجد و جایگاه واقعی او را در تاریخ ادبیات معاصر ایران ترسیم کند. درودیان در این اثر همچنین از دیدگاه چهره‌هایی چون دکتر عبدالرحیم احمدی (الف. امید) و عمران صلاحی درباره دهخدا بهره برده است. کتاب «دهخدای شاعر» با خلاصه‌ای از زندگی دهخدا از تولد، تحصیل و اشتغال، فعالیتش در صور اسرافیل و حتی درگذشتش آغاز می‌شود. در بخش‌های بعدی کتاب، نمونه‌هایی از انواع شعرهای دهخدا را می‌بینیم که پیش از شعر، درباره آن با شفافیت توضیحاتی ارائه شده است. تفاوت این اثر با سایر آثاری که به شرح مقالات دهخدا پرداخته‌اند در این است که تمرکز اصلی بر تحلیل و بررسی شعرهای دهخدا قرار دارد، در اینجا شعرهای دهخدا با زبان عدالت‌خواهانه، تأکید بر آزادی و رفع تبعیض‌ها استوار است. بخش دیگری از کتاب به روزهای پرالتهاب پس از به توپ بسته شدن مجلس، تشکیل کمیته سرّی انقلاب، تبعید دهخدا به سوئیس، انتشار شماره‌های برون‌مرزی صور اسرافیل و سپس بازگشت او به ایران اختصاص دارد. نویسنده اثر به این موضوع اشاره می‌کند که دهخدا در سال‌های انزوای سیاسی ریاست مدرسه علوم سیاسی و سپس مدرسه عالی حقوق و علوم سیاسی را بر عهده گرفت و همزمان دهه‌ها از عمر پربار خود را وقف تدوین بزرگ‌ترین فرهنگ لغت زبان فارسی کرد؛ پروژه‌ای عظیم که بیش از سه میلیون فیش‌برداری دستی را در برگرفت و سندی بر پشتکار بی‌نظیر ملی او شد. محور اصلی پژوهش ولی‌الله درودیان در کتاب «دهخدای شاعر» بررسی دیوان اشعار دهخدا و تحلیل محتوای شعرهای اوست. اشعار دهخدا بخش اعظم این کتاب را تشکیل می‌دهد که مقایسه‌ای برنگاه سنتی او بر شعر کهن فارسی و واقع‌گرایی اجتماعی در ایران عصر مشروطه است. اولین شعری که در کتاب به آن اشاره می‌شود شعر معروف دهخدا به نام «وطن‌داری» است: هنوزم ز خردی به خاطر در است/ که در لانهٔ ماکیان برده دست/ به منقارم آنسان به سختی گزید/ که اشکم چو خون از رگ آن دم جهید/ پدر خنده بر گریه‌ام زد که هان/ وطن‌داری آموز از ماکیان. در اینجا درودیان معتقد است دهخدا نگاه آزادیخواه خویش را در شعر هم حفظ کرده است و اشعار میهنی با درون‌مایه عشق به وطن، درد محرومان، ستایش آزادی و انزجار از استبداد، چهره شاعرانه اما عدالت‌خواهی از دهخدا ارائه می‌دهد. درودیان برای فهم بهتر مخاطب، واژگان به کاررفته در اشعار دهخدا را که به معنای دقیق‌تر و شفاف‌تری نیاز داشتند، به ترتیب حروف الفبا مرتب کرده و معانی آنها را نوشته است. او همچنین توصیفی تلخ و تکان‌دهنده از سال‌های پایانی زندگی دهخدا می‌نویسد. درودیان با اشاره به فشارهای روحی و سیاسی پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، از رنج‌ها و دل‌شکستگی‌های این پیرمرد بزرگ ادبیات فارسی یاد می‌کند که چگونه برخورد تند مأموران و فضای خفقان‌آور سیاسی بر روان و جسم او سایه افکند تا اینکه سرانجام در ۷ اسفند ۱۳۴۳ در خانه خود در خیابان ایرانشهر تهران چشم از جهان فروبست. در روز مراسم مرحوم دهخدا، دانشجویان جسور آن دوران کم‌کم مقابل خانه پیرمرد جمع شدند اما خبری از استادان عالی‌مقام نبود. درودیان می‌گوید از میان استادان دانشکده فقط مدرس رضوی، دکتر صدیقی و دکتر معین را به یاد دارد. اما تا امروز نام دهخدا یکی از شناخته‌شده‌ترین اساتید در ادبیات فارسی، طنز سیاسی و اعتراضی است.

دهخدای شاعر
- نویسنده: ولی‌الله درودیان
- انتشارات: امیرکبیر
- تعداد صفحات: ۲۹۱ صفحه

آیینه تمام‌نمای مشروطه

مروری بر به کتاب بازخوانی چرند و پرند

پژوهشگران و محققان زیادی تاکنون به سراغ آثار علامه علی‌اکبر دهخدا رفته‌اند و هر کدام از زاویه‌ای به تحلیل اندیشه‌ها و نوشته‌های این مرد بزرگ پرداخته‌اند؛ اما یکی از جامع‌ترین، خواندنی‌ترین و دقیق‌ترین این آثار، کتاب «بازخوانی چرند و پرند» به قلم ولی‌الله درودیان است که توسط انتشارات سوره مهر به چاپ رسیده است. ولی‌الله درودیان، پژوهشگر و دهخداپژوه برجسته، سال‌ها از عمر پربار خود را صرف واکاوی و شناسایی ابعاد گوناگون آثار دهخدا کرد و پژوهش‌های متعددی درباره آثار او انجام داد که هنوز هم برای مخاطبان امروزی، اهالی قلم و پژوهشگران تاریخ مطبوعات ایران قابل استناد و راهگشاست. او در این اثر ارزشمند، فراتر از یک معرفی ساده، نشان می‌دهد اندیشه دهخدا چگونه در بستر تحولات سیاسی و اجتماعی عصر مشروطه رشد کرده و توانسته با تکیه بر سلاح طنز، مسائل بنیادین جامعه آن روز ایران را به تصویر بکشد و جریانی نوین در ادب پارسی پدید آورد؛ حرکتی ماندگار که بازخوانی دقیق آن پس از گذشت دهه‌ها، همچنان درس‌های بزرگی برای آگاهی‌بخشی و بیداری اجتماعی به همراه دارد و ابعاد تازه‌ای از زوایای پنهان شخصیت ادبی و روزنامه‌نگاری علامه دهخدا را برهمگان آشکار می‌سازد. درودیان کتاب «بازخوانی چرند و پرند» را به دو بخش کلی تقسیم کرده است. بخش نخست به زندگی‌نامه پربار و پرماجرای دهخدا اختصاص دارد؛ از دوران کودکی، سال‌های تحصیل او در مدرسه علوم سیاسی ایران، مأموریت‌های اداری و سیاسی‌اش در خارج از کشور، بازگشت به وطن و آغاز فصل درخشان مبارزات مطبوعاتی‌اش در کنار چهره‌هایی چون میرزا جهانگیرخان شیرازی. درودیان با نگاهی موشکافانه نشان می‌دهد چگونه سه سال پس از درگذشت نویسندگان پیشکسوتی چون، عبدالرحیم طالبوف و زین‌العابدین مراغه‌ای، بستر مناسبی برای دهخدا فراهم شد تا عصر تازه‌ای را در نثر پارسی رقم بزند.

از دخو تا روزنومه چی

در بخش دوم کتاب، نویسنده به سراغ هسته مرکزی و اصلی پژوهش خود، یعنی اثر خواندنی «چرند و پرند» می‌رود و روایت می‌کند در آن زمان دهخدا چطور وارد روزنامه «صوراسرافیل» شد و مطالب طنز خود را در ستونی به نام «چرند و پرند» منتشر کرد. روزنامه صوراسرافیل از همان شماره نخست خود در اواخر ربیع‌الاخر ۱۳۲۵ هجری قمری، پرچم‌دار دفاع از آرمان‌های مشروطه‌خواهی، حمایت از مجلس شورای ملی، پشتیبانی واقعی از روستاییان، ضعفا و اقشار فقیر و ستمدیده جامعه شد. دهخدا در این تریبون آزاد و مردمی، با ذهن خلاق و زبان شیرین‌اش، طنز سیاسی و اجتماعی مدرن ایران را بنیان گذاشت. او هر هفته در این روزنامه مقاله‌ای طنزآمیز منتشر می‌کرد و برای اینکه دست‌کم در برابر تهدیدات حاکمان وقت و حکومت قاجار کمی محفوظ بماند یا تنوع لحن ایجاد کند، پشت اسامی مستعار عجیب و خنده‌داری پنهان می‌شد؛ نام‌هایی مثل دخو، خرمگس، جغد، روزنومه‌چی، خادم الفقرا، دخو علی‌شاه و نخود همه‌اش و... این تنوع نام‌ها خود نشان‌دهنده احاطه کامل نویسنده به لایه‌ها و طبقات مختلف جامعه بود. درودیان با زبانی ساده و روان، ویژگی‌های ساختاری این مقالات را تحلیل می‌کند. او توضیح می‌دهد نثر «چرند و پرند» نثری ساده، صمیمی، نرم، آشنا، پرخون و سرشار از تحرک و پویایی است. مخاطب دهخدا در این مقالات، نخبگان گوشه‌نشین یا درباریان متمول نبودند، بلکه توده مردم کوچه و بازار بودند. به همین دلیل، دهخدا با هوشمندی تمام، از زبان و لحن خود مردم استفاده کرد تا پیام آزادی، استقلال، قانون و عدالت اجتماعی برای عموم جامعه قابل درک و ملموس باشد. او از گنجینه بی‌نظیر اصطلاحات عامیانه، ضرب المثل‌ها، متلک‌ها، کنایات، تشبیهات رنگارنگ، دشنام‌های عامیانه و تکیه‌کلام‌های کوچه و بازار مدد گرفت و نثری متنوع و در عین حال زنده آفرید که نظیر آن در ادبیات فارسی دیده نشده بود.

بازخوانی چرند و پرند
- نویسنده: ولی‌الله درودیان
- انتشارات: سوره مهر
- تعداد صفحات: ۱۷۳ صفحه
- قیمت: ۱۹۰۰۰۰ تومان

طعم تلخ طنز

برای درک بهتر این فضا، درودیان در کتاب خود نمونه‌های درخشانی از دل مقالات دهخدا نقل می‌کند تا خواننده امروزی نیز طعم اصیل آن طنز تلخ و گزنده را بچشد؛ عباراتی نظیر: «خدا رفتگان همه را بیامرزد، خاک براش خبر نَبَرد» یا مثلاً در جایی دیگر نوشته شده، «تا حالا کدام آذربایجانی ترسیده که تو دویمی باشی. نه، نه. این حرف مفتی است تو اگر جرأت نداشتی و می‌ترسیدی اینطورقوچ‌وار پس نمی‌رفتی، شیروار پیش نمی‌آمدی و کله به کله صور نمی گذاشتی.»

درودیان چرند و پرند را «آیینه تمام‌نمای اجتماع آن روزهای ایران» می‌داند. در تحلیل او، دهخدا با هوشیاری، دلیری، صمیمیت و صداقتی شگفت‌انگیز به جنگ نابسامانی‌های زمان خود رفته است. او در این یادداشت‌ها از غارت و چپاول خان‌ها و فئودال‌های بی‌رحم، تیره‌روزی و شوربختی کشاورزان ایرانی، بیداد و تجاوز مأموران دولتی، قتل و غارت مردم بی‌دفاع، شیوع بیماری‌های مرگبار قرون وسطایی مثل وبا، تراخم و دیفتری، فقر، بی‌سوادی، جهل و خرافه‌پرستی عمومی، احتکار گندم و ارزاق عمومی، رشوه خواری، ناامنی راه‌ها و مداخلات آشکار بیگانگان در امور کشور به صراحت انتقاد کرده و ریشه‌های درد را به درستی عیان ساخته است. یکی از نکات بسیار ارزشمند و قابل تأمل در نگاه ولی‌الله درودیان، تحلیل او درباره شخصیت پردازی‌های دهخداست. او معتقد است با وجود اینکه دهخدا به معنای کلاسیک امروز یک داستان‌نویس حرفه‌ای نبود، اما آدم‌ها و تیپ‌های اجتماعی که در «چرند و پرند» توصیف کرده را به خوبی می‌شناسد و هر کدام را نماد و نماینده یک فرهنگ، تفکر و لایه اجتماعی در ایران عصر مشروطه می‌داند. دهخدا برای هر کدام از این شخصیت‌ها یک زبان و یک فرهنگ ایجاد کرده است که همین شیوه جرقه‌ای برای سایر نویسندگان شد. نویسندگانی چون محمدعلی جمال‌زاده و صادق هدایت بعدها توانستند با الهام از همین مسیر، داستان‌نویسی مدرن ایران را به کمال برسانند.

ولی‌الله درودیان (نفرسوم از چپ) در جلسه ادبی انجوی شیرازی، سال ۱۳۵۴

تسلط بر توده‌ها

درودیان در کتاب «بازخوانی چرند و پرند» به ترکیب جالب میان سواد و جایگاه آکادمیک دهخدا و تسلط شگفت‌انگیز او بر ادبیات کوچه و بازار اشاره می‌کند. دهخدا با اینکه تحصیل کرده‌ای زمانه‌شناس و سیاستمدار بود، به ظرایف زبان لوطی‌ها، داش‌مشتی‌ها و طبقات فرودست جامعه چنان احاطه داشت که می‌توانست مکتوبات محرمانه و نامه‌های عامیانه را با همان لحن واقعی و مو به مو بازتاب دهد؛ چنان‌که در بخشی از کتاب، نمونه‌ای از این مکاتبات با تعابیر خاص لوطی‌گری مانند «پامریزاد. ناز جونت پهلوون...» نقل شده است که تسلط دهخدا بر روان‌شناسی توده‌ها را نشان می‌دهد. نویسنده در این اثر تأکید دارد که دهخدا صرفاً یک متن طنز و سرگرم‌کننده ننوشته، بلکه تلاش کرده در قالب متنی طنز به مشکلات سیاسی و اقتصادی بپردازد و در پی آن مردم را آگاه و روشن کند تا بدانند چطور باید برای آینده خود تلاش کنند. در نهایت، کتاب «بازخوانی چرند و پرند» اثر ولی‌الله درودیان، تلاشی موفق و تحسین‌برانگیز برای پیوند زدن نسل امروز با ریشه‌های طنز سیاسی، مطبوعاتی و ادبیات اجتماعی ایران است. این کتاب به ما یادآوری می‌کند که طنز واقعی فقط برای خنداندن نیست، بلکه ابزاری برای بیداری اجتماعی، اصلاح ساختارهای بیمار، پاسداری از حریم آزادی و عدالت است؛ میراث گرانبهایی که علامه دهخدا با قلم تأثیرگذار خود در تاریخ این سرزمین به یادگار گذاشت و پژوهشگرانی چون درودیان با بازخوانی دقیق آن، برای زنده نگهداشتن آن اثر تلاش کردند.